

O DEPUTADO ANDRÉS ROJO DEL CAÑIZAL: TRAXECTORIA VITAL E COMPROMISO POLÍTICO (1783-1858)

Manuel Domínguez Ferro

*Un pobo glorioso vibraba de novo / iluminando as nacións: a Liberdade /
de corazón a corazón, de torre a torre, sobre España / esparciendo un lume contaxioso no ceo / brillaba...*

Percy Bysshe Shelley

Pouco coñecida ata a publicación dos traballos de Manuel Blanco Rey¹, a figura de Andrés Rojo ben merece figurar nas páxinas máis sobresaíntes da nosa historia. Testemuña directa dalgunhas das convulsións que sacudiron o noso país ao longo da primeira metade do século XIX, Andrés Rojo é un fiel expoñente da puxante burguesía responsable, en boa medida, do desenvolvemento económico de Galicia dende mediados do século anterior.

Amigo e colaborador de dous dos máis carismáticos xefes militares da guerra da Independencia, os xenerais Juan Díaz Porlier e Francisco Espoz y Mina, sufriu o cárcere e o exilio, desempeñou o cargo de Intendente en varias ocasións e foi deputado pola Coruña durante o Trienio Liberal (1820-1823).

Vinculado a esta terra por lazos familiares, Andrés Rojo encabeza unha saga que, ao longo de tres xeracións, exerceu unha notábel influencia na vida política da provincia ata a época da Restauración, sostendo, desde diferentes ámbitos do poder local e provincial, as posicións do liberalismo exaltado primeiro e do progresismo despois.

A finalidade deste traballo non é outra que a de recompoñer os fragmentos dispersos dunha biografía apaixonante que está feita da mesma materia que inspirou unha parte importante da novela española do século XIX, desde as “*Memorias de un hombre de acción*” de Baroja ata os “*Episodios Nacionales*” de Galdós.

1. BARREIRO FERNÁNDEZ, X. R., *Parlamentarios de Galicia Biografías de deputados e senadores (1810-2003)*, Santiago de Compostela, 2003. A información recollida nesta obra sobre os Rojo procede fundamentalmente das aportacións de Manuel Blanco Rey.

OS ROJO DEL CAÑIZAL, UNHA SAGA DE COMERCIANTES CASTELÁNS NA CORUÑA

Andrés Rojo del Cañizal naceu en 1783 na localidade palentina de Cantoral. Fillo de Toribio Rojo e Gertrudis de los Ríos, varios membros da familia Rojo aparecen en Galicia desde mediados do século XVIII. Manuel Blanco, biógrafo dos Rojo, sitúaos na Coruña en 1752². Dous irmáns de Toribio, Tomás e José, establecéronse na Coruña onde se adicaron ás actividades mercantís. Outro deles, Manuel, exerceu de párroco na Pastoriza, lugar onde edificou, en 1783, a Casa de Vilariza, que tan ligada está a historia familiar. Os pais de Andrés permaneceron en Cantoral a cargo do patrimonio familiar.

As expectativas comerciais xeradas pola apertura do porto da Coruña ao tráfico coas colonias americanas, tralos Decretos promulgados por Carlos III en 1764 e 1765, atraíron a un número importante de comerciantes de moi diversa orixe³: asturianos como Antonio Raimundo Ibáñez, o marqués de Sargadelos, casteláns como os Calleja, Rojo ou Hinojosa, vascos como os Llano, cataláns como os Marcó del Pont ou Ferrer y Albá, rioxanos -en particular cameranos (da comarca de Cameros)- como Adalid ou Torres, e incluso extranxeiros, como o francés Juan Francisco Barrié.

Ao lado desta burguesía foránea, instalada nas vilas costeiras, non faltan nomes galegos, como Juan de Vega, comerciante e industrial lugués que forxou a súa fortuna na emigración cubana. O predominio do sector comercial sobre o industrial é un dos rasgos de identidade desta burguesía e sinala unha das súas debilidades.

Cara a 1778 atopamos a José Rojo matriculado como comerciante no Real Consulado do Mar da Coruña. No censo de comerciantes coruñeses neste período distínguese unha élite composta polos grandes armadores e exportadores de Indias, entre os cales atopamos a Jerónimo Hinojosa e Pedro de Llano, e un grupo de pequenos e medianos mercaderes, con alto poder económico, onde figurarían Rojo de los Ríos, Barrié ou Adalid⁴.

Os negocios familiares de Rojo relaciónanse co arrendo de arbitrios e abastos, sobre todo viños, aguardentes, grans e carnes⁵. En varias ocasións, ante a escasez de gra-

2. BLANCO REY, “Andrés Rojo, un personaje del siglo XIX vinculado a Arteixo”. *El Ideal Gallego*, 3-6-1997. No artículo, M. Blanco rebate a Mª Victoria Fernández España que no seu libro *Los liberales coruñeses*, Concello da Coruña, 1996, despois de definir a Rojo como “hombre activo y de gran valor personal”, sostén que non deixou descendencia.

3. BARREIRO FERNÁNDEZ, X. R., “Os primeiros liberales galegos”, en *Revista Grial*, T. 19, nº 74, 1981

4. BARREIRO, J.R., *Historia de la ciudad de la Coruña*, A Coruña, 1996

5. ALONSO, L., *Comercio colonial y crisis del Antiguo Régimen en Galicia (1778-1818)*, Santiago, 1986. VILAR RODRÍGUEZ, M., *Éxito y ocaso de una saga de negociantes catalanes en Galicia: la casa de comercio Francisco Ferrer y Albá (1750-1860)*, A Coruña, 2006: Os cataláns iniciaron as súas actividades no comercio cerealístico, posteriormente, e para rendabilizar as viaxes de volta, introduciron o pescado.

nos e fariñas, especialmente preocupante a finais de século (anos 1787 e 1802), José Rojo foi comisionado con Jerónimo Hinojosa, tamén tratante en granos, para atender ao abastecemento da cidade⁶.

No ano 1789 constitúese a sociedade “José Rojo y Compañía SRC”. Ademais das actividades mercantís, enfocadas en gran parte ao mercado colonial, Rojo viuse atraído, como outros moitos burgueses da primeira xeración, por operacións de préstamo e adquisición de terras e rendas forais. Seis anos despois, en 1795, reconstitúese como sociedade comandataria baixo o nome “Rojo y Morillo”. Cun fondo de 500.000 reais, tiña como socios a José Rojo e a José Morillo.

A finais do século, as incertezas comerciais provocadas polos transtornos que sufría o tráfico colonial levan a esta burguesía a diversificar os seus intereses, investindo en negocios como os seguros marítimos, cúa importancia foi crecendo a medida que o facía a inseguridade xerada polos conflitos bélicos e as actividades de corso. Comerciantes como José de Llano, Francisco Ferrer y Albá ou Rojo entraron a formar parte en sociedades financeiras como “María Santísima de los Dolores y Apóstol Santiago”, que dirixía Hinojosa, e “Purísima Concepción de Mª Santísima y Apóstol Santiago” (1798).

Paralelo ao éxito comercial é o ascenso social da familia. O casamento de José Rojo con Gabriela Francisca Infante de Mella, procedente dunha opulenta familia de Pontedeume, atestíguao, así como a elección de José como mordomo fabriqueiro da parroquia coruñesa de San Nicolás⁸.

En 1793 José Rojo figura entre algúns dos máis acaudalados homes de negocios da cidade (Genaro Fontenla, Jerónimo Hinojosa ou Fernando de Agar) que en 1793, fixeron importantes aportacións para sufragar a guerra contra a Convención. E de novo volveu a colaborar en 1797 con sumas importantes, en forma de préstamos sen interés, con motivo da guerra contra Gran Bretaña⁹.

Andrés Rojo, xunto coas súas irmáns Andrea e Manuela, seguiu os pasos dos seus tíos ata Galicia, debendo chegar nun momento anterior a novembro de 1804, cando, participando xa no negocio familiar, contrae matrimonio coa súa curmá, Josefa Rojo de

6. TETTAMANCY GASTÓN, F., *Apuntes para a Historia Comercial de La Coruña*, A Coruña, 1994

7. ALONSO, L., *Comercio colonial y crisis*, op. cit.

8. LÓPEZ, A., *La imprenta en Galicia: siglos XV-XVIII*, Madrid, 1953, T. 1, pax. 255

9. TETTAMANCY GASTÓN, F., *Apuntes para la Historia Comercial de La Coruña*, op. cit. J. Hinojosa, con 10.000 reais, G. Fontela 8 000, F. Agar 3 000, José Rojo de los Ríos 3 000, Marcial Francisco del Adalid 1 500, Francisco Somoza de Monsoriu 1 000

Bouza, filla de José Rojo e Gabriela Infante. As irmáns de Andrés casarán tamén en Galicia: Andrea con Clemente Otero, comerciante de San Salvador de Bergondo, e Manuela con Manuel Ochoa, ámbolosdous asentados en Pontedeume. A partir dese momento os Rojo irán tecendo na vila eumesa unha rede de alianzas familiares con comerciantes de orixe foráneo, algúns deles de ascendencia maragata, como os Noboa, de Canalejas (León), ou os González, de La Riba (León).

O casamento de Andrés con Josefa –a cuia cerimonia acudiron destacados membros da oligarquía mercantil, como Juan Ceballos e Manuel de Llano–, consolida a súa posición na empresa familiar e uns meses despois entra a formar parte como socio na compañía “Rojo e Hijos” –que supoñemos sucede á disolta “Rojo y Morillo”–, xunto a José e o seu fillo Juan de Dios Rojo. Este esquema familiar repítese con frecuencia nas sociedades mercantís establecidas durante a época¹⁰, particularmente nas vilas da fachada marítima. Os fondos da compañía calcúlanse en torno aos 700.000 reais e, en 1813, nas postrimerías da guerra de Independencia, dispón dunha sede en Londres, que atende Juan de Dios Rojo.

En 1815 Andrés está domiciliado nunha vivenda (nº 15) do Cantón Grande, no barrio da Pescadería, o corazón mercantil da cidade. O seu ingreso no Real Consulado amosa unha desafogada situación económica, dada a elevada renda esixida para formar parte da institución, segundo establecía o seu regulamento¹¹. O Consulado, unha das institucións máis vencelladas ás arelas reformistas do reinado de Carlos III, foi fundado en 1785 para “*fomentar el tráfico mercantil, protegiendo la industria y procurando el bienestar de la agricultura*”¹². A aristocracia mercantil da cidade repartíase os cargos de prior (Marcial Francisco del Adalid), cónsul (Hinojosa) e consiliarios, entre eles Pedro de Llano, polo ramo de navieiros, e Andrés Rojo, polo de comercio. Lucas Labrada, unha das figuras máis sobresaíntes da Ilustración galega, autor da “*Descripción económica del Reino de Galicia*” (1804) foi o secretario da entidade durante case cincuenta anos.

A finais de século, desde 1787 en concreto, a crise ameaza a continuidade do comercio colonial, poñendo punto final ao “período monopolista”, a época de esplendor do comercio ultramarino¹³. A causa estaría nos Decretos de libre comercio de 1778, que abriron a todos os demais portos peninsulares os mercados ata entón monopolizados

10. VILAR, M., *Éxito y ocaso de una saga de negociantes*. op. cit.

11. TETTAMANCY, op. cit. “*El Consulado de la Coruña se ha de componer de Hacendados que posean ocho mil pesos sencillos o más en fincas (...), de comerciantes por mayor, y de Mercaderes que tengan por igual suma empleada en su giro, de Dueños del todo ó parte de fábricas considerables, y de Propietarios de embarcaciones capaces de navegar en los mares de Europa y América, cuyos caudales en ámbas clases sean á lo ménos de seis mil pesos*”

12. TETTAMANCY, op. cit.

13. ALONSO, L., *Comercio colonial y crisis* .op. cit.

polos comerciantes coruñeses. Entre 1807 e 1815 o censo de comerciantes galegos caeu un 60%¹⁴. Cando George Borrow, “Jorgito o Inglés”, visita a cidade varios anos despois confirma a súa decadencia comercial¹⁵.

A partir de 1814, co inicio da emancipación das colonias, prodúcese a ruptura definitiva do tráfico comercial. As solucións que adopta a burguesía fronte ao colapso comercial son variadas: desde a adquisición de propiedades inmobiliarias e foros, contrabando, ata a práctica do corso -que tivo en A Coruña o seu porto principal, con armadores como Salvador Fullós, Pedro de Llano, Marcial Francisco del Adalid ou Juan Bautista Larragoiti- e a trata de negros (Barrié, Adalid, Fullós).

Os traballos de Josep Fontana¹⁶ suliñan a estreita relación entre a crise económica provocada pola debacle do comercio colonial e a conversión da burguesía ao credo liberal. Prodúcese deste xeito unha radicalización nas súas posturas, que lles distanciará das estratexias reformistas defendidas ata ese momento polos ilustrados, para apostar por unha vía revolucionaria. Intelectuais como Lucas Labrada ou Valentín de Foronda -que residiu un tempo na Coruña onde publicou as “*Ligeras observaciones sobre el proyecto de Nueva Constitución*” (1811) e “*Cartas sobre la obra de Rousseau titulada Contrato social*” (1814)- evolucionan desde esas posicións reformistas ata actitudes decididamente enfrontadas ao Antigo Réxime¹⁷. Neste contexto é como prende un novo pensamento político, que a Revolución Francesa primeriro e a guerra da Independencia despois contribuirán a espallar. E iso, a pesar do “cordón sanitario” disposto por Floridablanca para impermeabilizar a fronteira e evitar o contaxio ideolóxico con Francia.

Na cidade da Coruña, xunto ao influínte grupo burgués, móvese un activo núcleo de intelectuais no que destacan Labrada, Valentín de Foronda ou José Vereá y Aguiar, responsables da difusión dun pensamento de contido netamente liberal. Prodúcese tamén o despertar da prensa, como a “*Gaceta Instructiva*”, editada por Antonio Pacheco -médico de artillería e cuñado do líder exaltado Evaristo San Miguel-, “*El Ciudadano por la Constitución*”, de Marcelino Calero, oficial da Fábrica de Tabacos, ou o “*Diario de La Coruña*”, o segundo periódico impreso en Galicia (1808), cuio redactor era o agostiño secularizado Manuel Pardo de Andrade, autor, ademáis, dunha obra poética de temática patriótica, na que destaca “*Os rogos de un gallego establecido en Londres, dedicado ós seus paisanos para abrilles os ollos sobre certas iñorancias e o demais que verá o curio-*

14. VILAR, M., *Éxito y ocaso de una saga de negociantes*, op. cit.

15. BORROW, G., *La Biblia en España: los viajes, aventuras y prisiones de un inglés en su intento de difundir las Escrituras por la Península Ibérica*, Barcelona, 2001. “*A Coruña era en otros tiempos punto de gran movimiento comercial, que se ha ido desviando hacia Santander*”, p. 260

16. FONTANA, J., *La quiebra de la monarquía absoluta (1814-1820)*, Barcelona, 1987

17. BARREIRO, X. R., *Liberales y absolutistas*, Vigo, 1982

so lector” (1813), fonda crítica contra a a Inquisición que lle mereceu a excomunión de mans do arcebispo de Santiago Rafael de Múzquiz¹⁸. A Manuel Pardo se lle deben tamén unhas “*Reflexiones sobre la mejor Constitución posible en España*” (1811).

Desde estas páxinas deféndense posicións contrarias ao Antigo Réxime e arrecian as críticas contra a Inquisición. Os ecos desa prensa deberon de chegar ata Frei Rafael de Vélez, arcebispo de Santiago desde 1824, que na súa polémica “*Apología del altar y el trono*” (1820-1825) clamou contra a liberdade de prensa, citando á cidade da Coruña como un dos focos emisores das novas ideas¹⁹.

A guerra da Independencia (1808-1813) acelerou o proceso de cambio, plasmado nas reformas emprendidas polas Cortes de Cádiz entre 1810 e 1812. A burguesía escindiuse entón entre os colaboracionistas co réxime xosefino, o grupo dos afrancesados, e os que rexeitaban a ocupación francesa.

Unha parte sustancial dos fondos necesarios para financiar a guerra procedeu das contribucións directas asignadas ás rendas máis elevadas²⁰. Á oligarquía comercial da Coruña, constituída por unhas 125 firmas, lle correspondeu o pago de 108.276 reais. Entre eles atopárase a firma de “Rojo e Hijos”. De feito, José Rojo foi nomeado, xunto con Fabián López, depositario dos fondos recaudados pola Xunta Suprema do Reino para costear ás necesidades das tropas galegas.

Algúns dos máis prominentes homes de negocios da cidade formaron parte do club liberal que se reunía no café de la Esperanza, na rúa Real, entre 1813 e 1814, coñecido como “Club de los Jacobinos”, que foron procesados en xullo de 1815, tal e como consta no “*Real auto de la causa formada contra varios sujetos sobre las reuniones o club del café de la Esperanza*”, entre eles Marcelino Calero, “*editor del periódico más impío y revolucionario que hay en todo el Reino*”, Pedro de Llano, “*primera cabeza del Club*”, Valentín de la Foronda, “*corifeo de los jacobinos, ateistas, deistas*”, Marcial Francisco del Adalid, “*impío y republicano*”, Juan Antonio de la Vega, “*acérrimo demócrata y de los principales del Club*”, Manuel Pardo de Xas²¹, “*impío y demócrata en sumo grado; autor de los folletos “Os rogos do gallego” y “El pueblo gallego no quiere la Inquisición”*”²².

18. COUCEIRO FREIJOMIL, A., *Diccionario bio-bibliográfico de escritores*, vol III, Santiago, 1953

19. Na obra *Preservativo contra la irreligión* (1813) denunciaba “*este sistema de los filósofos, el más impío de cuantos jamás sugirió el Demonio*”. ELORZA, A. e LÓPEZ ALONSO, C., *Arcaísmo y modernidad: pensamiento político en España, siglos XIX-XX*, Madrid, 1989

20. VILLAR, M., *Éxito y ocaso*, op. cit.

21. Un dos seudónimos, xunto co de León de Parma, cos que firmaba os artigos Manuel Pardo de Andrade

22. BARREIRO, X. R., *Os primeiros liberais galegos*, op. cit.

Parece fora de toda dúbida a relación deste grupo coa Logia Constitucional de la Reunión Española (1814-1816), que Ferrer Benimelli considera unha das primeiras loxias fundadas en España despois do regreso de Fernando VII²³. Entre os membros deste taller masónico, que celebraba as súas sesións ou *tenidas* no café de La Esperanza, a presenza da burguesía é moi significativa, pois dos 24 membros de que constaba, 10 eran comerciantes. Presidiuna Luis Lacy, capitán Xeral de Galicia, e nela figuraban, entre outros, José Fullós, un dos principais comerciantes adicados á trata de escravos; Manuel de Santurio, auditor de guerra, o impresor Sebastián Iguereta –éste dous últimos implicados no pronunciamento de Porlier- e Pedro Coumes-Gay. En 1815 foron investigados polo tribunal da Inquisición de Santiago²⁴. Non existen evidencias documentais da filiación masónica de Andrés Rojo, pero as conexións que mantíña con ese grupo parecen evidentes²⁵.

PARTICIPACIÓN DE ANDRÉS ROJO NO PRONUNCIAMENTO DE PORLIER

Trala Guerra da Independencia, o retorno de Fernando VII deu paso, superadas as vacilacións iniciais, a unha persecución aberta contra os liberais (Decreto de Valencia de maio de 1814), favorecida polo respaldo dos deputados servís (“Manifiesto dos Persas”), o apoio dun sector do Exército (pronunciamento do xeneral Elío²⁶) e a indiferencia dunha gran masa da poboación que, ao grito de “vivan as caenas” celebraba a volta do “Desexado”.

A represión cebouse nos liberais, especialmente con aqueles comprometidos coas novas institucións saídas das Cortes, que sufriron detencións, penas de cárcere e fortes multas. Moitos optaron polo exilio, seguindo os pasos dos afrancesados que, obrigados a partir en 1813, convertíronse nos primeiros exiliados políticos.

Na cidade da Coruña foron detidas 83 persoas entre maio e xuño, 26 delas pertencentes ao ramo do comercio. No Castelo de San Antón foron encarcerados Pedro de Llano, Juan Antonio de Vega, Juan Nepomuceno, e Antonio Pacheco. Algunhas delas constan na relación remitida polo inquisidor frei Nicolás de Castro. Unha elevada proporción deles pertencía ao Club de La Esperanza²⁷.

23. VALÍN A., *Galicia y la masonería en el siglo XIX*, Sada, 1991

24. VALÍN, op. cit.: “sobre la averiguación de una logia francmasónica en La Coruña”

25. VALÍN, op. cit. Sinala, seguindo a Alcalá Galiano, que unha das razóns polas cales non estea clara a adscripción masónica de moitas personalidades da época é a identificación entre masón e afrancesado. Hai indicios de que o ingreso de Rojo na Masonería poido producirse en Francia.

26. Pode considerarse o primeiro pronunciamento militar do século.

27. BARREIRO, X. R., *Liberales y absolutistas*, op. cit. *Lista de los enemigos más furiosos de la Religión y del Rey que hay en La Coruña*

Pero a represión non alcanzou a todos por igual. Non nos consta que Andrés Rojo fora molestado. Algún como Juan de Vega²⁸ foi detido e obrigado a pagar unha forte suma, pero, segundo conta a súa filla Juana de Vega nas súas “*Memorias*”, as xestións da súa muller lle evitaron o cárcere e, tras deixar os negocios, poido retirarse discretamente á quinta que posuía en Carballeiros (San Pedro de Nós), onde viviu ata 1815, cando se viu obrigado a pasar a Portugal.

O reinado de Fernando VII supuxo o retorno pleno ao absolutismo e afogou, ao mesmo tempo, calquera esperanza de cambio. Tal proceder decepcionou incluso aqueles que, aínda que exhortaron ao monarca para que anulase a Constitución de Cádiz, eran conscientes da necesidade de reformas e da convocatoria dunhas Cortes estamentais. A grave situación económica de posguerra esixía, ademáis, a posta en marcha de medidas que a camarilla de Fernando VII non soubo nin poido tomar. De ahí que pronto prendera o descontento en gran parte do país. No Exército –que pouco tiña xa que ver coa institución estamental do século anterior- maniféstanse os primeiros sinais.

O fenómeno decimonónico do pronunciamento mereceu extensos estudos que no pasado enfatizaban o elemento militar e que hoxe se analiza desde unha perspectiva máis ampla, valorando o posicionamento doutros actores sociais²⁹. Ningún dos pronunciamentos militares do período poido triunfar sen un firme apoio popular e sen o repaldo económico e social da burguesía.

O primeiro dos levantamentos liberais que inaguran o reinado de Fernando VII é o protagonizado o 25 de setembro de 1814 en Navarra polo xeneral Francisco Espoz y Mina, un dos máis renobrados xefes guerrilleiros durante a guerra da Independencia. Unha mestura de ambición persoal e defensa do constitucionalismo está detrás do intento de apoderarse da praza de Pamplona. O fracaso do pronunciamento atribúese á escasa colaboración da poboación; nin sequera poido contar coas súas propias tropas. O xeneral emprende entón o camiño dun exilio que o levará a Francia, convertida na sede da conspiración no exterior.

En España proseguiron os plans conspirativos nos meses seguintes. Unha trama desarticulada en Madrid en maio de 1814 incriminou ao mariscal Juan Díaz Porlier. Condenado a catro anos de cadea, foi enviado a cumprir condena ao castelo de San Antón, na Coruña. Aquí “O Marquesito” atopou suficientes apoios para preparar un novo levantamento. Porlier frecuentara a cidade durante a guerra cando, a bordo da fragata

28. VEGA MARTÍNEZ, Juana de, Condesa de Espoz y Mina, (1805-1872), *Los Vega: memorias íntimas de Juana de Vega, Condesa de Espoz y Mina (Coruña, 1805-1872)* / edición de José Antonio Durán, A Coruña, 2006. Juana afirma que o seu pai se lle impuxo unha multa de 6.000 pesos.

29. COMELLAS, L., *Los primeros pronunciamientos en España*, Madrid, 1958

“Aretusa”, achegábase ata aquí coa finalidade de reclutar homes e repoñer material. A Coruña era o único porto libre do norte para o desembarco do material de guerra que suministraban os ingleses. Nunha daquelas visitas debeu coñecer o xove xeneral ao comerciante Andrés Rojo del Cañizal.

No cárcere Porlier coincidiu, e incluso chegou a confraternizar, co recentemente deposto ministro de Gracia e Xustiza Pedro Macanaz, autor do decreto do 4 de maio e o seu principal acusador, condenado por un delito de cohecho tras perder os favores da camarilla real.

Porlier logrou contactar con Sinforiano López Alía, o guarnicioneiro preso no Cárcere Real desde 1814 e un dos líderes do levantamento antifrancés de 1808. A través deste último, Porlier mantén comunicación co grupo liberal da cidade e con oficiais dos batallóns acantoados na Coruña. Os plans xa ían avanzados cando en abril de 1815 é detido e executado Sinforiano López. A pesar diso, a conxura seguiu adiante e Porlier non atopou dificultades para lograr un permiso do Capitán Xeral, Felipe de Saint Marq, para poder trasladarse, por motivos de saúde, a un balneario de Arteixo. Tras novas peticións, o recluso obtén o consentimento do Capitán Xeral para instalarse na vivenda que Andrés Rojo del Cañizal lle ofrecera na cercana parroquia de Pastoriza, a Casa de Vilariza, que o comerciante herdara do seu tío Manuel Rojo. O xeneral, acompañado da súa muller Josefa Queipo de Llano, filla dos Condes de Toreno, partiu da Coruña cunha escolta para instalarse na residencia de Rojo o 19 de agosto.

Nas semanas seguintes a casa foi o lugar de reunión dos organizadores do levantamento. Entre os concurrentes atopábanse os oficiais Fernando de Miranda, Antonio Peón e José María Peón, o ciruxán que atendía ao matrimonio, José de Lazcano, e, por suposto, Andrés Rojo. O interés pola seguridade do grupo levou a éste a despedir a unha criada “*al considerarle Rojo mui dada a los chismes y murmullos*”, segundo revela na Causa Porlier Bernarda Freire, a criada de Redes que serviu a Josefa Queipo³⁰.

Andrés Rojo foi acusado de ser un dos os organizadores do pronunciamento. A súa implicación na trama civil non ofrece lugar a dúbidas. Refiríndose ao seu pai, Juana de Vega revela nas “*Memorias*” que “*fue una de las personas que entraban en la conjura y dio una cantidad no insignificante para ella*”³¹. Xunto con Juan de Vega e Pedro de Llano, Andrés Rojo foi o principal apoio económico do pronunciamento. Él foi o encargado de

30. BARTHÉLEMY, R. G., *El “Marquesito” Juan Díaz Porlier, Gebneral que fue de los Ejércitos Nacionales (1788-1815)*, Santiago de Compostela, Vol. I e II, 1995. Viviu con ela ata a súa morte, compartindo momento tan penosos como a reclusión, ata 1820, no Colexio de Orfas en Betanzos, baixo a estreita vixilancia de Feliciano Vicente Faraldo, pai de Antolín Faraldo.

31. VEGA MARTÍNEZ, Juana de, Condessa de Espoz y Mina, (1805-1872), *Los Vega: memorias íntimas de Juana de Vega, Condessa de Espoz y Mina Vega*. op. cit.

entregar ás tropas mobilizadas os 199.782 reais recadados entre os comerciantes, fondos que Porlier esperaba devolver co millón de reais que pediu ao Real Consulado. Éste, racio, logrou rebaixar a cifra ata 500.000 reais que, finalmente, debido ao desenlace dos acontecementos, no chegou a pagarse³². Semella que foi o día 19 de setembro cando Rojo entregou as cantidades aos dous reximentos e tres batallóns que participaron no alzamento. Que ademais proporcionou víveres ás tropas atestíguao o capitán José Castañera, o oficial que dirixía a escolta que acompañou a Porlier ata Pastoriza, cando dí que o día 21 deu ordes a un sarxento para que recollera en casa de Andrés Rojo 18 sacos de arroz, 4 de galletas e 9 barriles de agardente.

“De la causa aparece que ademas de los suministros de arroz, aguardiente y zapatos dados á las tropas se suministraron á las mismas de orden de Porlier en dinero efectivo, y gasto en otros usos 199.782, S.V., los que pagó D. Andrés Rojo del Comercio de la Coruña quien también adelantó dichos suministros. Este comerciante se fugó, y se halla en el día en Londres; se registraron sus papeles y libros, y nada pudo adelantarse sobre la providencia de aquel dinero. Porlier en su confesion para manifestar no había tenido parte en la sublevación dijo: “Que en la madrugada del 19, de Septiembre se dio a todas las tropas de la Guarnición una paga sin que se hubieses sacado para ello dinero de Tesorería, de que resulta que le sugeto que la dio D. Andres Rojo del Comercio de esta Ciudad debe saber las personas, que depositaron en el estas cantidades, y supuesto que estas existian ya dispuestas á la llegada del interrogado á la Coruña deben haber sido sin duda los disponedores de la sublevación” No ha sido posible apurar si efectivamente se depositó en Rojo este dinero, y por quien, y unicamente consta que el tesorero de los caudales de Propios D. Salvador Fullos entregó á Rojo por mandato del Ayuntamiento Constitucional de la Coruña dado á virtud de las órdenes de Porlier sesenta mil reales pertenecientes á los fondos comunes del Pueblo de Santa María de Oza”³³.

Proclamada a Constitución e constituída a Xunta do Reino de Galicia, con Porlier como capitán Xeral, as forzas sublevadas diríxense hacia Santiago co obxectivo de sumala ao alzamento. As tropas reunidas polo arzobispo Rafael Múzquiz e o xeneral José Pesci, gobernador militar de Santiago, dirixíronse ata Sigüeiro ao mando do xeneral Imaz, pero antes de que chegara a producirse o enfrontamento, a noite do 21 de setembro Porlier foi

32. CARBALLAL LUGRÍS, J., *Economía y conflicto. La logística de la Guerrilla y el Pronunciamiento: Porlier, 1808-1815, 1995*. BARTHÉLEMY G. R., op. cit. Nun dos despachos enviados por Porlier á casa consular decíase: “me veo en la dolorosa aunque indispensable necesidad de esigir el apromto del millón que tengo reclamado (...) advierto a V.S.S. que (...) en el preciso término de 24 horas, dispongan de la recaudación (...), a disposición de D. Andrés Rojo del Cañizal” (setembro de 1915, Actas do Consulado)

33. BARTHÉLEMY, R. G., op. cit.

traizoado por un grupo de sarxentos do reximento de infantaría de Mariña e conducido a Santiago. A piques de rematar a aventura, no Mesón de Deus (Merelle-Ordes), o mariscal escribe tres cartas, unha destinada a Josefa, outra a Andrés Rojo e a terceira ao coronel Romay.

“(...) Querida mía: te supongo ya en la Coruña porque non debes estar un instante fuera de ella asta el resultado definitivo de estas cosas.

Yo he llegado a este pueblo y mañana a mediodía me presentare delante de Santiago: espero hacer algo a un que no hay una completa seguridad lo que advierto si es mucha decisión en los Paisanos: las Tropas de Santiago están abriendo Sanjas en las calles para embarazar Nuestra entrada: allá veremos pero tu no creas que resultara nada malo, pues no me aventurare sin mucha probabilidad. Dile a Roxo que se obre ahora mi cuenta y la ponga en Relación como gastos que Yo hize antes de emprender el asunto presente para que tuviese buen efecto. También es preciso que cuando tenga dinero nos guarde un par de mil duros que dare Yo por Recividos para espionaje y comisiones reservadas: esto lo recibiras tu para que nos sirva en todos casos: aDios escíbeme a menudo pues deseo mecho saber como teallas

La Orden (sic Ordes) y Septiembre 21 de 1815 a las 10 de la Noche.

*Porlier*³⁴

Fracasada a intentona, Porlier é conducido ata o cárcere do Tribunal da Inquisición en Santiago, desde onde foi conducido ata A Coruña para ser executado no Campo da Forca o día 23 de outubro de 1815.

A represión obrigou a moitos a fuxir. Pedro de Llano e Andrés Rojo marcharon a Inglaterra (éste último o 23 de outubro). Foi o único civil, “vecino y del comercio de esta Plaza”, que aparece na “Relación de reos fugados de esta Plaza antes de ser aprendidos” e tamén o único condenado a “ser pasado por las armas por la espalda y confiscación de bienes”, ademais de serlle embargados os bens³⁵.

“Certifico que a consecuencia de la Sentencia pronunciada por el Real y Supremo Consejo de la Guerra en nueve de... Se ha dado auto en el seis del corriente con Audiencia Fiscal por lo que respecta al expediente formado de Balance del comerciante D. Andrés Roxo, por el que se manda se haga el Embargo y Deposito de la Casa de Pastoriza, y mas Vienes que

34. BARTHÉLEMY, R. G., op. cit.

35. AGM, Causa Porlier, en BARTHÉLEMY, R., *El Marquesito...* “comisionando para esta operación a Pedro Antonio Moreno, pax. 639

tanto en dicho sitio, como en otro cualesquiera correspondan al Roxo: Que se haga saber a su muger D^a. Josefa Roxo, ponga de manifiesto la Escritura de compañía de diez y nueve de Agosto de ochocientos trece, Libros y asientos relatibos al Comercio, los de Rentas y Escrituras de adquisiciones, comisionando para esta operación á D. Pedro Antonio Moreno del mismo Comercio de esta Plaza á efecto de que previa su aceptación y jura se proceda á la investigación de uno y otro, (...): en consecuencia de lo qual se ha formalizado el Embargo de la citada Casa de Pastoriza, una huerta y Pinar: Se notificó á la misma D^a. Josefa la indicada providencia (...). Coruña veinte de Octubre de mil ochocientos diez y nueve”³⁶.

Mellor sorte correu o seu amigo Juan de Vega, cuias vivencias son relatadas por Juana de Vega³⁷. Tras unha estancia en Portugal, regresou á Coruña para instalarse na quinta da Carballeira (San Pedro de Nós), onde foi obxecto de vixilancia pola policía.

Na Causa son citados catorce comerciantes, entre os que destacan Pedro de Llano e Marcial Francisco del Adalid. Outros civís implicados na trama foron o zapateiro Manuel Álvarez e os impresores Soto e Iguereta, de cuíos talleres saíron os bandos e proclamas que circularon con profusión eses días. Sebastián Iguereta pertenceu, ademáis, á Logia Constitucional de la Reunión Española³⁸ e tamén tomou parte nos sucesos de 1820 na Coruña. Pero unha gran parte da poboación mostrouse pouco afecta co movemento. Aínda así, este pronunciamento foi o primeiro dos numerosos que tiveron lugar no reinado de Fernando VII en contar cun importante respaldo civil³⁹.

O EXILIO

Da longa etapa do exilio español, que se estende desde o final da guerra de Independencia ata a amnistía de 1832, apenas interrumpido polo breve paréntese do Trienio Liberal (1820-1823), a primeira parte, a que comeza coa marcha dos afrancesados en 1813 e conclúe co movemento revolucionario de 1820, é a menos coñecida⁴⁰.

Despois de 1813, cando os afrancesados emprenden o camiño do desterro, comeza un novo éxodo con motivo dos Decretos de Valencia (maio de 1814) e o restablecemen-

36. BARTHÉLEMY, R., *El Marquesito...* A.G.M. Causa de Porlier. Sentencia de ramificaciones, op. cit.

37. VEGA MARTÍNEZ, Juana de, Condesa de Espoz y Mina, (1805-1872), *Los Vega: memorias íntimas de Juana de Vega, Condesa de Espoz y Mina (Coruña, 1805-1872)*, op. cit.

38. VALÍN, A., *Galicia y la masonería en el siglo XIX*, op. cit.

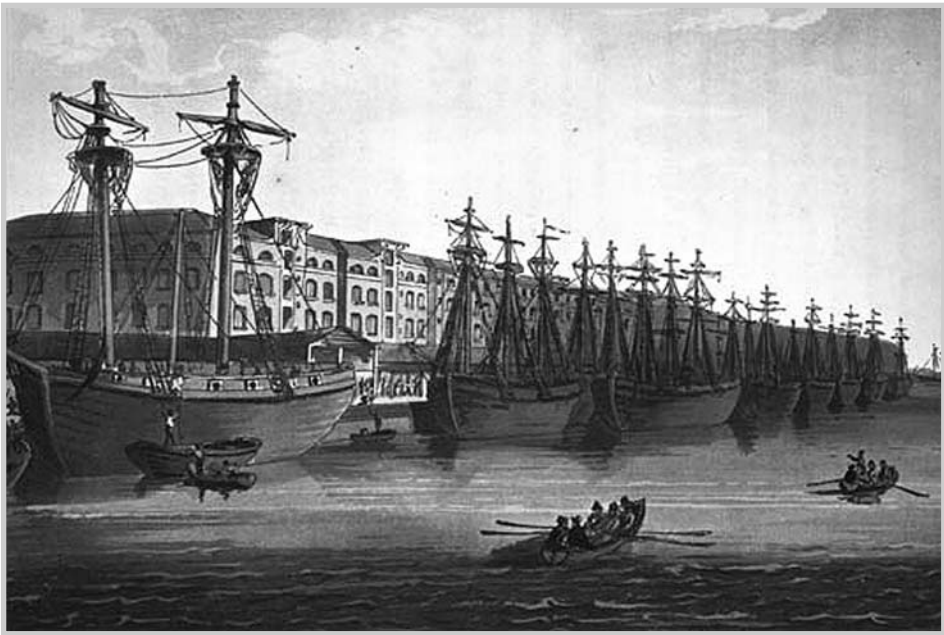
39. GÓNZÁLEZ LÓPEZ, E., *Entre el Antiguo y el Nuevo Régimen: Absolutistas y Liberales. El reinado de Fernando XII en Galicia*. Sada, 1981, segundo (p. 55) Comellas foron 25 os comerciantes encausados

40. LLORÉNS, V., *Liberales y románticos. Una emigración española en Inglaterra, 1823-1834*, Madrid, 1968

to do absolutismo. Os pronunciamentos fracasados que sucederon nos anos seguintes (Mina, Porlier, Lacy, Van Halen, Vidal) alimentaron o fluxo de refuxiados.

Londres e Paris son os dous centros sobre os que gravitou a emigración española. O novo escenario europeo tralo do Congreso de Viena, logo da derrota definitiva de Napoleón en Waterloo, ven marcado polo desexo das grandes potencias de inmunizar a Europa fronte á ameaza dunha nova revolución.

Nestas circunstancias Inglaterra, reacia polo demais á política da Santa Alianza, mostrouse disposta a acoller aos liberais españois, como demostra a protección que figuras de primeira fila como Lord Wellington ou Lord Holland dispensaron aos seus antigos aliados. Esta actitude diplomática do goberno inglés tornouse en franca simpatía en amplos sectores da sociedade inglesa: desde intelectuais como Shelley, Southey ou Tennyson ata líderes radicais como John Cartwright, situados na á esquerda do partido *whig*⁴¹.

Peiraos de Londres a principios do século XIX

Andrés Rojo alternou as súas estancias no exilio entre Londres e Paris. A elección de Londres veu determinada, fundamentalmente, pola presenza do seu curmán Juan de Dios Rojo, que desde 1813 está ao fronte da filial inglesa da firma familiar.

41. O político inglés mantivo correspondencia co xeneral Mina e Juana de la Vega durante o seu exilio en Inglaterra.

En Inglaterra Andrés Rojo non debeu padecer os rigores do desterro que sufriron moitos dos seus compatriotas, na súa maioría concentrados no barrio londinense de Somers Town⁴², humilde arrabal do norte da cidade, no entorno da igrexa de San Pancraccio, que no pasado fora ocupado polos refuxiados franceses que fuxían da Revolución e que a partir deste momento comezará a poboarse de españois que sobrevivían das máis curiosas ocupacións⁴³.

Na época do exilio londinense⁴⁴ Andrés Rojo seguiu adicándose, como Pedro del Llano, a actividades comerciais. Houbo un pequeno grupo de emigrados, como Istúriz, Bertrán de Lis ou Mendizábal que proseguiron cos seus negocios durante o exilio e que viviron cómodamente gracias aos fondos depositados en bancos británicos⁴⁵ cos que financiaron as aventuras políticas dos emigrados, como as expedicións frustradas de Mina ou Torrijos.

Andrés Rojo chega a París en 1819, segundo se desprende da Causa Porlier⁴⁶. Alí frecuenta a casa do conde de Toreno, con quen poido coincidir en Londres. José María Queipo de Llano y Ruiz de Saravia, VII Conde de Toreno, era o irmán de Josefa Queipo. Exiliado desde 1814 en Londres, foi perseguido por complicidade no pronunciamento do seu cuñado Porlier, razón pola cal tamén sufriu o embargo do seus bens e estivo dous meses preso en Francia. Toreno, que ocupou a presidencia das Cortes de Cádiz, xa estivera en Londres en 1808 en representación da Xunta Xeral do Principado de Asturias para conseguir o apoio británico na guerra contra os franceses. No desterro, familiarizado co modelo parlamentario británico e as novas correntes do liberalismo representadas por Jeremías Bentham e Benjamin Constant, Toreno foi evolucionando desde un liberalismo radical ata posicións máis moderadas.

Posteriormente trasladouse a Francia. A súa residencia en París reunía aos máis ilustres exiliados españois en Francia. Por aquí pasou Manuel Pardo de Andrade, cuxa soledade no exilio debeu atenuar a aventura romántica coa cantante Theresa de Hardy⁴⁷, e o xeneral Francisco Espoz y Mina, que vivía na Champagne desde o frustado levantamento de 1814 e que en Francia, coincidindo co fugaz regreso de Napoleón da illa de Elba, pretendeu

42. LLORÉNS, V., *Románticos e liberales*, op. cit. Blanco White describe as penosas condicións nas que viviron os emigrados: “vivían como gitanos en Somers Town, en casas medio derruídas, sin más que los indispensables utensilios de cocina, casi sin sillas...”

43. LLORÉNS, V., op. cit.

44. BARREIRO FERNÁNDEZ, X. R., *O liberalismo coruñés: a segunda xeración (1823-1846)*, Discurso lido na recepción pública do 14 de febreiro de 1997 e resposta de Don Xesús Alonso Montero. Erróneamente Barreiro volve a situar a Andrés Rojo en Londres despois de 1820, cando éste estaba preso en Cádiz.

45. LLORÉNS, V., op. cit.

46. BARTHÉLEMY, R., op. cit. “Este comerciante se fugó, y se halla en el día en Londres”

47. COUCEIRO FREIJOMIL, A., *Diccionario bio-bibliográfico de escritores*, op. cit.

recabar o apoio do emperador para reclutar un exército e restablecer en España a Constitución, repoñendo no trono ao monarca Carlos IV. Fracasadas as súas esperanzas trala derrota de Napoleón en Waterloo, Mina pasou a Suíza e a Bélxica para volver novamente a Francia onde, no círculo de emigrados que se movían en torno a Toreno, coñece a Andrés Rojo⁴⁸. O feito de que tanto o conde de Toreno como Francisco Espoz fosen sinalados por Alcalá Galiano como masóns, reforza aínda máis a conexión de Rojo coa Masonería⁴⁹.

Mentres en España se desenvolvían sen éxito diversas tramas conspirativas, en Francia o xeneral Mina intenta coordinar os esforzos dos emigrados contra o réxime e pon en marcha un servizo de información para manterse en permanente contacto coa resistencia interior. Pero as súas actividades non pasaban desapercibidas aos ollos da policía francesa e os axentes españois, que eran informados a través de consulados e embaixadas.

*“Muy solícitas andaban en este tiempo las policías española y francesa para averiguar la trama que en su concepto se urdía para revolucionar la España, y estaban en continuas comunicaciones muy reservadas, y recíprocamente se transmitían noticias el embajador español en París, conde de Peralada, y el cónsul en Bayona, don José Antonio de Iparraguirre”*⁵⁰.

Que Andrés Rojo se asociou cos plans de Mina sabémolo polas memorias do xeneral, onde aparece incluído na lista de sospeitosos elaborada pola policía, xunto a Juan Manuel Regato, o coronel Asura, Manuel Castrillo –colaborador de Porlier-, o mariscal de campo Virués, un tal Martínez, antigo expatriado en 1793 por xacobino, Alberto Lista e outros.

*“Me suponían a la cabeza de la conspiración, me asociaban en ella sujetos que ni conocía siquiera; otros sí que estaban en mi cuerda. Véase los nombres y notas de algunas de las personas que marcaban en sus correspondencias todos los dichos señores, y de las cuales desconocía algunas”*⁵¹.

O movemento revolucionario iniciado en xaneiro de 1820 por las tropas acantonadas en Cabezas de San Juan (Sevilla), baixo a dirección do coronel Riego e o xeneral

48. VEGA MARTÍNEZ, Juana de, Condesa de Espoz y Mina, (1805-1872), *Los Vega: memorias íntimas de Juana de Vega, Condesa de Espoz y Mina*, op. cit. “En esta última capital y en casa del conde de Toreno lo había conocido Mina, y sus relaciones eran, desde aquella época, de intimidad y confianza”, pax. 36

49. ARTOLA, M., *La España de Fernando VII. Historia de España dirigida por R. Menéndez Pidal*, vol. XXVI, Madrid, 1968. Alcalá Galiano refírese a Toreno como un dos membros máis conspicuos da masonería nos meses anteriores á reunión de Cortes

50. *Memorias del General D. Francisco Espoz y Mina*, T.II., Madrid, 1851 pax. 228. As memorias foron moi probablemente escritas pola súa muller, Juana de Vega.

51. *Memorias del General D. Francisco Espoz y Mina*, op.cit, pax. 229

Quiroga, acelerou os preparativos de Mina en Francia e o día 23 de febreiro atravesou a fronteira para apoiar o pronunciamento de Riego desde o norte. Dadas as escasas forzas coas que contaba, experto en estratexa formado na guerra de guerrillas, Mina mantívose á espera da chegada de reforzos nos caseríos da montaña. Entre aqueles que se atoparon con él naquelas xornadas estaban os militares Jose María Peón e Antonio Peón, que cinco anos antes apoiaran a intentona de Porlier, e Andrés Rojo⁵². O 9 de marzo, un día antes de que Fernando VII fixera público o famoso manifesto (“Marchemos francamente...”) o xeneral proclamaba a Constitución na vila de Santiesteban.

Na Coruña, o coronel Félix Álvarez Acevedo encabeza a sublevación que o 21 de febreiro destitúe ao Capitán Xeral, o marqués de la Reunión. En poucos días o movemento espállase polas máis importantes cidades da orla marítima. Non ocorreu o mesmo nas cidades episcopais⁵³. O levantamento contou co financiamento de sectores da burguesía coruñesa e o respaldo popular nas rúas. Entre os nove membros da Xunta Superior de Goberno instituída nas xornadas seguintes figuran dous burgueses: o comerciante Pedro Agar, que a presidiu, e Juan Antonio de Vega.

A ESTANCIA DE ROJO EN MADRID

A caída do réxime absolutista convertiu a capital nun fervedoiro político. A axitación que se vivían nas rúas, que tan ben soubo recoller Alcalá Galiano nas páxinas das súas “*Memorias*”⁵⁴, era animada por unha prensa política, en ocasións tremendamente mordaz, que tivo en “*El Zurriago*”, portavoz do liberalismo exaltado, o seu mellor expoñente. Frecuentaban as animadas tertulias madrileñas os Muñoz Torrero –preso ata hai pouco no mosteiro padronés de Herbón, de onde saíu para incorporarse á Xunta de Goberno de Galicia-, Flórez Estrada, Calatrava, Alcalá Galiano, Martínez de la Rosa, o Conde de Toreno, Romero Alpuente, etc.

O triunfo da revolución atraiu a Andrés Rojo ata Madrid, onde debeu permanecer varios meses, tras unha estancia na Coruña ao regreso do exilio. Os motivos desta viaxe quizáis non foran moi distintos dos que animaban ao grupo de comerciantes coruñeses, ao fronte dos cales figura Pedro de Llano, que en outubro presentou unha petición ante as Cortes co obxectivo de obter unha reparación das multas impostas en 1814. De igual forma, Andrés Rojo tamén intentou recuperar os bens que lle foran embargados e os fondos aportados no levantamento de 1815⁵⁵.

52. *Memorias del General D. Francisco Espoz y Mina*, op. cit. Pax. 257

53. O arzobispo Rafael Vélaz e o ex deputado Freire Castrillón, puntais do absolutismo en Galicia, vírense obrigados a fuxir.

54. ALCALÁ GALIANO A., *Memorias de D. Antonio Alcalá Galiano [Recurso electrónico] / publicadas por su hijo*. Biblioteca virtual Miguel de Cervantes, 2005.

“...la exposición de D. Pedro de Llano, del Comercio de la Coruña, por sí y á nombre de otros 18 individuos, refiriendo haberseles formado causa en 1814 á virtud de representación hecha al Rey por el Marqués de Camarasa, el Conde de Maceda, difunto, el ex-Diputado Freire Castrillón y otros, por la cual resultaron condenados unos á pena capital y los demás á crecidas multas, que ascendieron a 740.000 reales vellón, no siendo otro su crimen que el haber sido amantes del sistema constitucional. Acompañaba un testimonio de dicha representación, y pedía resarcimiento de las multas y costas, y que se les oyese en justicia contra los delatores, testigos, informantes, jueces y demás que intervinieron en la causa”⁵⁶.

O ambiente político na capital era animado polas sociedades patrióticas e a masonería⁵⁷. Ésta, prohibida polas Cortes de Cádiz e perseguida durante o Sexenio absolutista, renace no Trienio Liberal. En 1820 reconstitúese o Gran Oriente e as loxias multiplícanse por todo o país.

A diferenza da masonería, as sociedades patrióticas eran de carácter público. A influencia política que exerceron ao longo do Trienio foi notoria, trasladando ás rúas e cafés os debates das Cortes. As diferenzas que comezan a separar a doceanistas ou moderados –para quen a Revolución xa rematou- e vinteanistas ou exaltados –que abogan pola continuidade do proceso revolucionario- atoparán a súa correspondencia ideolóxica nas propias sociedades. As “Memorias” de Juana de la Vega relatan o ambiente de división que se vivía durante eses meses: *“Parécíame más grave la variedad de bandos y sociedades en que se hallaban divididos (...) Llegá a generalizarse tanto este sistema, (...) que se hizo extensivo al bello sexo, estableciendo dos distintas sociedades de señoras”⁵⁸.*

As sociedades patrióticas floreceron en Madrid –centro neuráxico da vida política española– pero a primeira, a decir do seu mellor coñecedor Gil Novales⁵⁹, foi a Sociedade Patriótica da Coruña, fundada en febreiro de 1820, que foi presidida por Pedro de Llano e Juan Ventura Galcerán e que contou entre os seus membros con Lucas Labrada e Casiano del Prado.

A pesar dos intentos dos gobernos moderados de prohibilas (decreto do 21 de outubro de 1820), na práctica moitas continuarán baixo o nome de Tertulias Patrióticas. Trala

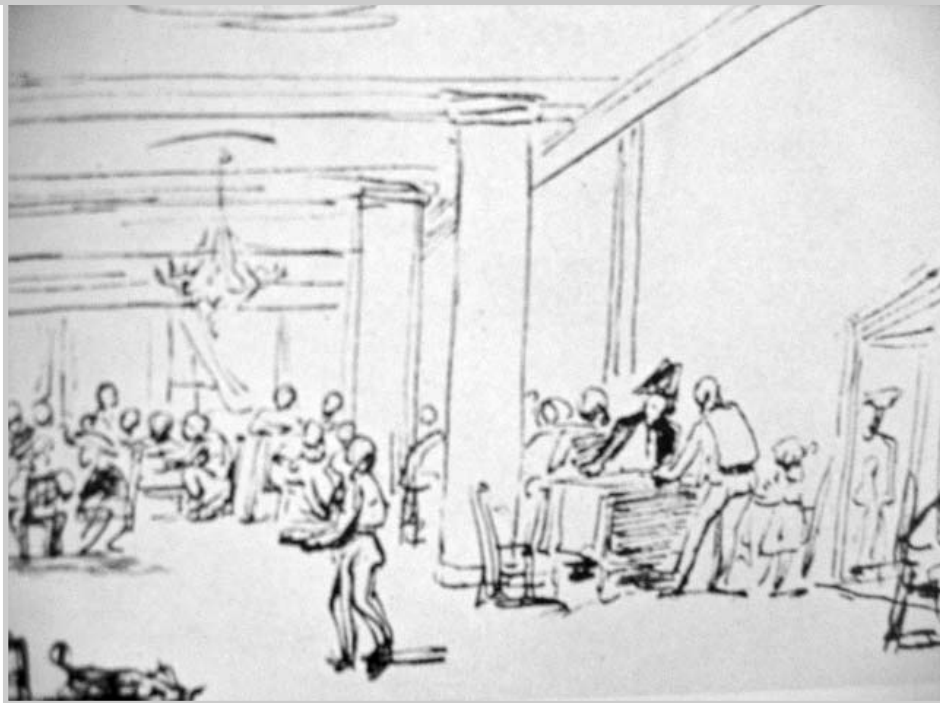
55. BARREIRO FERNÁNDEZ, X. R., *Parlamentarios de Galicia*, op. cit.

56. Diario de las Cortes, 20 de outubro de 1820, pax. 1796

57. ALCALÁ GALIANO A., *Memorias de D. Antonio Alcalá Galiano*, op.cit.

58. VEGA MARTÍNEZ, Juana de, Condessa de Espoz y Mina, (1805-1872), *Los Vega: memorias íntimas de Juana de Vega, Condessa de Espoz y Mina*, op. cit, pax.67

59. GIL NOVALES, A., *Las sociedades patrióticas: las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*, Madrid, 1975

Gran Café Cruz de Malta

crise de novembro, orixinada pola destitución de Vigodet, Capitán Xeral de Castilla, o goberno ordenou disolvelas.

A primeira que apareceu en Madrid foi a “Sociedad de Amigos de la Libertad”, que se reunía no café de Lorencini. O café La Fontana de Oro, na carrera de San Jerónimo, era lugar de encontro da sociedade “Los Amigos del Orden”, onde brillaba a oratoria de Alcalá Galiano. No local congregábanse maioritariamente exaltados (Manuel Beltrán de Lis, Jose María de Torrijos, Juan Antonio Yandiola, Juan Romero Alpuente) e foi sonado o banquete con que se festexou a chegada de Riego á capital e a homenaxe tributada ao betanceiro Quiroga. Na rúa Caballero de Gracia, a fonda-café Gran Cruz de Malta era sede da “Sociedad Patriótica de Amigos de la Constitución”, “*externamente de máximo radicalismo*”, segundo Alcalá Galiano⁶⁰, pero heteroxénea ideolóxicamente. Estivo presidida por Patricio Moore, antigo freire vinculado ao carbonarismo, segundo Baroja⁶¹. Andrés Rojo ocupou unha das secretarías da sociedade durante a súa estadía en Madrid e ata o momento en que foi clausurada. En setembro de 1820 a sociedade nomea socio honorario a Jeremías Bentham, o teórico inglés do utilitarismo, en agradecemento á obra

60. ARTOLA, M., op. cit.

61. BAROJA, P., *Obras Completas*, Madrid, 1946.

política adicada a España “*Consejos a las Cortes y al Pueblo Español de Jeremías Bentham*” (1820), que tanta influencia exerceu no liberalismo español⁶².

“La Sociedad patriótica de Amigos de la Constitución sita en el café de Malta de esta corte ha leído públicamente en su tribuna la obrita que consagrasteis a los liberales Españoles, y en prueba de la gratitud con que el pueblo y la misma sociedad ha apreciado uno de los frutos literarios de vuestra profunda ilustración tiene el honor de remitiros el título de Socio honorario, saludandoos con la mas intima fraternidad”.⁶³

Madrid 18 de septiembre de 1820
El Ciudadano Presidente
Patricio Moore
Andrés Rojo del Cañizal
Secretario
Manuel Barceló
Secretario

As xestións levadas a cabo en Madrid por Rojo para resarcirse das perdas ocasionadas pola súa intervención no pronunciamento de Porlier, deron os seus froitos coa devoción dos bens embargados e o nomeamento de Intendente de Galicia. Méritos, ao decir do marqués de Miraflores, non lle ían a faltar: “*En aquellos primeros instantes de ardor (...) los títulos que se buscaban en los candidatos eran (...) padecimiento durante el abolido régimen, intervención en su mudanza y pertenencia a la masonería*”⁶⁴. O seguinte paso sería é a presentación da súa candidatura a Cortes para as eleccións que se ían a celebrar en outubro de 1821.

AS ALMORRÁS DO XENERAL MINA

As novas responsabilidades de Rojo como Intendente trouxéronno de volta a Galicia. Na Coruña coincidirá con Mina, que en febreiro de 1821, tras un breve paso pola Capitanía de Navarra, obtén o traslado a Galicia como Capitán Xeral, elección que non era allea á reputación liberal de que gozaba a cidade.

62. Tamén influíu no proxecto de reforma do código penal elaborado polo conde de Toreno: *Cartas de Jeremías Bentham al señor conde de Toreno sobre el proyecto de código penal presentado a las Cortes* (1821).

63. *Correspondencia de Jeremías Bentham...* Refírese con toda probabilidade á obra *Consejos* que dirixe a las Cortes y al Pueblo Español J. Bentham

64. ARTOLA, M., op. cit., p. 675

A casa de Juan de la Vega na rúa Real era lugar de reunión dos máis sinalados liberais da cidade. Mina e Rojo eran algúns dos asiduos. Alí foi onde o xeneral coñecerá á Juana de Vega. E Andrés Rojo xogará un papel clave na relación entre Juana e Mina.

*“El general ha sabido, no sé cómo, que sus padres de usted la dejan en libertad de hacer su elección, y ha querido que venga a preguntar a usted si se halla comprometida, y no estándolo, si querrá usted admitirle por esposo”*⁶⁵.

Nas “*Memorias*” Juana retrata a Andrés Rojo como “*amigo muy antiguo y consecuente de mis padres, muy adicto a la causa de la libertad, comprometido en la tentativa de Porlier, motivo por el cual tuvo que huir a Londres y Paris en 1820*”⁶⁶.

A labor de Mina como Capitán Xeral de Galicia centrouse na eliminación das partidas realistas que comezaban a propagarse polo territorio, baixo a dirección da Xunta Apostólica presidida polo barón de Sancti Johannis, ao tempo que o Xefe Político Jose María Puente distinguíase na persecución de significados realistas acusados de conspiración contra o réxime⁶⁷.

A partir de mediados de 1821 a situación política agravouse. O gabinete moderado Bardají-Feliú gañouse a aberta oposición dos exaltados co decreto sobre sociedades patrióticas. E trala disolución das Cortes en xuño convócanse novas eleccións que se van celebrar en medio dun intenso enfrentamento entre as dúas faccións liberais. Desde o Ministerio de Gobernación apremiábase aos Xefes Políticos para que evitaran a designación dos candidatos exaltados⁶⁸. A tensión chega ao seu máximo coa destitución de Riego como Capitán Xeral de Aragón e o estalido de protestas en Madrid (18 de setembro, “batalla de las Platerías”), animadas polos masóns e a “Sociedad de los Caballeros Comuñeros”, sociedade escindida da Masonería en 1821.

As protestas extendéronse por varias cidades: Cádiz, Sevilla, Zaragoza, A Coruña. Nesta cidade constitúese o 16 de novembro unha Xunta de Defensa e a continuación redáctase unha “*Representación contra el gobierno elevada al rey*” que firman, entre outros, o Capitán Xeral, Francisco Espoz y Mina, o “*delegado do pobo*” e intendente Andrés Rojo, o rexedor Marcial Francisco del Adalid e o deputado provincial Miguel Pardo Bazán, pai da escritoria Emilia Pardo Bazán:

65. VEGA MARTÍNEZ, Juana de, Condesa de Espoz y Mina, (1805-1872), *Los Vega: memorias íntimas de Juana de Vega, Condesa de Espoz y Mina*, op. cit. pax. 36

66. VEGA MARTÍNEZ, Juana de, Condesa de Espoz y Mina, (1805-1872), op. cit. pax. 36

67. ARTOLA, M., *La España de Fernando VII*, op. cit.

68. ARTOLA, M., op. cit. En Galicia era Manuel Latre quen exercía o cargo

*“Señor: El pueblo de la Coruña, á quien con justicia se apellida segundo baluarte de la libertad española, y que con resolución y hasta que de él no quede piedra sobre piedra está decidido a creditar la gloria que cifra en ese nombre, eleva hoy la voz á los oídos de V.M., respetuosa pero tan enérgicamente como conviene al carácter de hombres libres...”*⁶⁹.

A reacción do Goberno non se fai esperar e o 27 de novembro Mina é relevado do mando e enviado a Sigüenza, poñendo no seu lugar a Manuel Latre, xefe político da provincia. O xeneral Mina, a pesar dos apoios que recibe, rexeita unha solución de forza e decide partir hacia Ferrol para desde alí encamiñarse cara ao seu novo destino⁷⁰. En Ferrol esperaba contraer matrimonio con Juana, pero o estado da mar desaconsellou a travesía e resolve facer a viaxe polo camiño real.

O día 12 de decembro Mina saíu da Coruña acompañado do seu axudante José Clemente e dun criado. A noite lles sorprendeu de camiño e Mina sofre entón un ataque de almorráis que lle obriga a interrompír a viaxe en Pontedeume. Andrés Rojo puxo a súa disposición a residencia que posuía na vila, na rúa Real⁷¹. Dado o estado do xeneral, os plans de boda víronse alterados e ante a premura con que se lle instaba desde o goberno a abandonar Galicia, Mina acorda realizar o casamento con Juana por poderes. A boda celebrouse o día 24 na casa que os Vega tiñan na Coruña e Andrés Rojo actuou de padriño. A parella dirixiuse a Pontedeume, onde aos poucos días o xeneral recibiu novas ordes para que se trasladara a León. A razón, segundo Juana, é que as autoridades querían evitar a presenza de Mina en Madrid, paso obrigado de camiño a Sigüenza.

ROJO DEPUTADO

O 15 de decembro de 1821, uns días despois da súa elección como deputado e antes de que se inicie a nova lexislatura, Andrés Rojo dirixe un oficio ao Concello de Pontedeume co obxectivo de recabar información acerca da realidade económica do municipio e recoller propostas de mellora.

69. ESPOZ Y MINA, Fr., *Memorias del general don Francisco...* op. cit, pax 412

70. ESPOZ Y MINA, Fr. op. cit. Pax. 458. Na comunicación enviada polo Secretario de Guerra, Tomás Moreno Daoíz, pode lerse: “...entregará V.S. el mando inmediatamente al oficial de mas graduación que haya en la plaza, y se saldrá V.S. de ella sin perder momento; siendo lo más acertado el que V.S. no deje traslucir su marcha, y que hasta después de verificada no se entregue al que le haya de suceder; la orden de que tome el mando. La tranquilidad de esa capital se interesa en que V.S. salga de ella sin el menor estrépito, y la mayor prueba que V.S. puede dar de consideración para con sus habitantes es no exponerlos a nuevos alborotos, que contemplo serán difíciles de evitar si V.S. permanece ahí”.

71. Esta vivenda é probablemente á que fai referencia a escritura de partillas dos bens de Josefa Rojo Bouza “...una casa sita en la Calle Real de esta mencionada Villa señalada con el número tres, por cuya calle tiene su entrada principal y otra por la de los Herreros compuesta esta de varias oficinas, incluso una tienda, la cual confina poniente la mencionada Calle Real, sur casas de D. Jose Lopez de Boebre y D. Lucas Pardo, norte otra de los herederos de D. José Labedra, y lebante dicha calle de los herreros, la cual se halla grabada con la pensión anual de ochenta y ocho reales al Sr. Vizconde de Espasante como esposo de su señora Dª Concepción Osorio”. AMP Protoc. N° 1697/1860

“Como el ramo de la pesca es uno de los más ricos para la industria de esta provincia, apreciaría mucho que V.S.S. tuviesen la bondad para llevarle á la perfección, de suministrarme con sus luces cuantas noticias juzgasen oportunas. Igualmente la manera y forma que convendría la introducción en esta provincia de la sal, tanto para libertar á la nación de empleos inútiles, como para destruir el contrabando que pudiera introducirse; con las mas que V.S.S. juzgasen necesarias para el adelanto de nuestra agricultura, industria y comercio, desgraciadamente abandonado: no omitiendo las demas instrucciones relativas al fomento de nuestros linos y ganados. Asimismo una razón exacta de los males que puedan afligir ese partido, ya por falta de la administración de justicia; ya por la inobservancia de las leyes; é ya por órdenes que creyendo haberse dado para la felicidad del país, se han convertido en su ruina. El modo que parezca mas util para el recaudo de contribuciones, y que sin faltar á las atenciones del gobierno sean mas conciliables con los intereses de los pueblos. Espero que V.S.S. me disimularán la franqueza y libertad que me tomo, no llevando otro objeto, sino el de contribuir por mi parte á la felicidad general. Dios guarde á V.S. muchos años. Coruña 15 de diciembre de 1821. Andrés Rojo del Cañizal electo diputado de Cortes. Sres. Del ayuntamiento de Puente de Eume”.

As respostas ao deputado conforman a “*Memoria sobre mejoras y adelantamientos en varios ramos de la riqueza y administración pública de Galicia*”⁷² presentado ao deputado o 28 de decembro e editado en 1822 en Ferrol, na imprenta de Rodríguez y Compañía, que ten como peculiaridade a de ser, trala reaparición da imprenta en Ferrol en 1820, un dos dous únicos exemplares publicados na cidade durante ese ano⁷³.

O informe elaborado polas autoridades locais centra a atención nos problemas derivados da pesca, as cuestións fiscais -en especial o estanco da sal-, o sistema de contribucións, as infraestructuras e o novo modelo de réxime local.

No que é o apartando máis extenso da “*Memoria*” deselóvñense as reflexións dos rexedores sobre a pesca. Logo de reseñar a importancia da produción de sardiña, pasa a comentar o papel destacado da industria da salazón: “*Hasta casi mediados del siglo pasado era en esta de poca importancia*”, situación que variou a partir da instalación dos fomentadores cataláns, que “*enseñando los medios, formas y maneras de la salazón, prensa y mas circunstancias inherentes; vieronse estos habitantes amaestrados en el arte del fomento*”. Sinala a continuación as causas da súa decadencia actual:

72. *Memoria sobre mejoras y adelantamientos en varios ramos de la riqueza y administración pública de Galicia: dirigida por el Ayuntamiento Constitucional de Puente de Eume al señor...Andrés Rojo del Cañizal, en contestación a los puntos que propuso al mismo..., 1822, Imprenta de Rodríguez y Compañía, USC.*

73. BARREIRO FERNÁNDEZ, X. R., *Historia contemporánea de Galicia*, vol. XV A Coruña, 1982

MEMORIA

SOBRE MEJORAS Y ADELANTAMIENTOS
EN VARIOS RAMOS DE LA RIQUEZA
Y ADMINISTRACION PUBLICA DE GALICIA.

DIRIGIDA

Por el Ayuntamiento Constitucional de Puente de
Eume, al señor diputado electo para las Cortes de
1822 por dicha provincia, D. Andrés Rojo del
Cañizal.

EN CONTESTACION

*A los puntos que propuso al mismo, en su circular
de 15 de diciembre actual; de que se halla
copia literal al remate.*

AÑO DE 1821.

FERROL.

IMPRENTA DE RODRIGUEZ Y COMPAÑIA.

Año de 1821.

“las trabas con que nuestros gobernantes trataron de oprimir la industria: la naturaleza que en muchos de los años posteriores quiso mostrarse escasa: la preocupada distracción de algunos caudales y personas á otros ramos ó negocios industriales: la suba de la sal (...): el uso del aparejo llamado xeito, que según voz pública perjudicó bastante (...) Sobre los motivos de abatimiento anunciado se aumentaron posterior y recientemente los del nuevo plan de hacienda. Se le obliga al fomentador a encabezarse por un determinado número de fanegas de sal, siendo asi que la pesca es tan indeterminada, que está en razon de nada á mucho”.

E apunta solucións que, ao seu entender, deberían pasar pola liberalización: *“y sobre todo libertad, libertad que es el vehículo de la industria; fuera trabas siempre perjudiciales, (...) rebaja al precio de la sal, y este sea igual para todos”.*

En este punto ofrece o texto un apéndice sobre as artes de pesca practicadas na ría, e tras comparar a traíña ou cerco real, que *“desde un principio se pacticó en dicha ría”*, coa rede do xeito, acaba insistindo na necesidade de manter a prohibición sobre o uso do xeito, apelando aos argumentos que xa utilizara José Cornide na súa obra *“Memoria sobre la pesca de la sardina en las costas de Galicia”* (1774).

No capítulo que a *“Memoria”* adica ás propostas de mellora no sistema de contribucións (*“Modo que parezca mas util, para el recaudo de contribuciones”*) laméntase o Concello do sistema fiscal vixente e aboga pola súa simplificación:

“...las [contribucións] que estan planteadas en la actualidad, excitan mil disgustos por las diferentes trabas que promueven, por la desigualdad que ocasionan, por la arbitrariedad á que ciertas abren campo; y por que todas ellas por diferentes motivos, han atraído la repugnancia general”.

As recomendacións suxeridas desde o goberno local non poden ir máis en sintonía coas propostas que están a elaborar os gabinetes moderados entre 1820 e 1821. O proxecto fiscal, obra do ministro de Facenda José Canga Argüelles⁷⁴, próximo ás ideas de A. Smith –del que foi en España un dos principais introdutores- consistía na redución á metade da contribución directa e dos dezmos, gravámen este último que ao recaer unicamente sobre o campesiñado vulneraba o principio da igualdade proporcional das contribucións. Nos debates parlamentarios foi especialmente intensa a discusión entre os partidarios da redución do dezmo e os da súa abolición.

74. GONZÁLEZ ALVARADO, Sonia., *La Hacienda Pública en el Trienio Liberal (1820-1823): una apuesta innovadora*, Universidad de Zaragoza.

A partir das propostas de Canga –atrevida, xa que entrañaba a expropiación dos bens do clero e a redución do dezmo- a Comisión de Facenda presentou un plan, en maio de 1821, que combinaba as contribucións directas e as indirectas.

Pero a iniciativa do Concello pretende ir máis aló: *“Mas cree este ayuntamiento, que el mejor medio seria suprimir todos los generos de contribución establecidos”*. Suxire suprimir a contribución territorial, mantendo o medio dezmo: *“El medio diezmo extinguido, excede según buenos calculistas al cupo de la contribución territorial”* –cúa recaudación sería subastada- e impoñer unha contribución industrial: *“Un seis por ciento en metalico sobre las utilidades de la industria, y las demas clases de producción no diezmatória se opina que rendirá, por un calculo prudencial, mas que cumplidamente, lo que reste para satisfacer las necesidades públicas”*..

Así mesmo, a *“Memoria”* recolle a necesidade de garantir a dotación do clero: *“De esta manera tenemos pago el culto, y los demas objetos de la hacienda publica”*, proposición que coincide co proxecto fiscal de Canga, que contemplaba a financiación da Igrexa polo Estado.

En canto as reaccións que produce o novo modelo de réxime local, a resposta da *“Memoria”* amosa a desconfianza que suscita nos rexedores a súa instauración nos distritos rurais. E anque non pon en tea de xuício o *“proyecto de aumentar ayuntamientos que nuestro sabio código prescribe”*, advirte que *“Galicia, Asturias y Vizcaya, cuya población en el mayor número se halla diseminada, no pueden ofrecer mas que cuadros de desorden, de tropelías y de confusión”*. Manifesta, ademáis, os celos que lle inspira a fórmula da representación popular:

“os habitantes del campo, que en Galicia los mas son brazeros, ó semibrazeros; constituidos por esta razón en un estado precario y dependiente del cura y de algunos señores (...); ¿qué administración de justicia podrán prestar (...) cuando aun en manos robustas, inteligentes y libres, suele debilitarse al menor impulso del poder, de la intriga o del soborno?”.

A solución que plantexa é que *“se diese a los ayuntamientos de partido superioridad sobre los demas de su distrito”*.

As dificultades para implantar en Galicia o novo modelo establecido na Constitución de 1812, debido á complexa división herdada do Antigo Réxime, coa súa xustaposición de xurisdicións, explica que, a pesar da Lei de Axuntamentos de 1823, éste non se implantara en Galicia ata 1834⁷⁵.

75. GONZÁLEZ LÓPEZ, E., *El águila desplumada*, Vigo, 1977

As Cortes da terceira lexislatura do Trienio iniciaron as súas sesións o 15 de febreiro de 1822, sendo Andrés Rojo un dos membros da comisión que debía dar conta ao rei da constitución das novas Cortes. Xesto revelador da nova andaina foi a elección de Rafael de Riego para presidir unha Cámara onde se reflectía un maior peso dos deputados exaltados.

A representación de Galicia contou con 14 deputados⁷⁶, algúns deles de significada militancia liberal, como o tenente José Pumarejo, condenado a catro anos de presidio pola participación no pronunciamento de Porlier, Manuel Llorente, encausado pola Inquisición en 1815 pola súa presunta militancia masónica⁷⁷, e Andrés Rojo, que fora elixido polo distrito da Coruña.

Os traballos lexislativos durante este período centráronse na elaboración do código penal, a división administrativa e a reforma da facenda⁷⁸. Lonxe do discreto papel que se lle ten atribuído⁷⁹, Andrés Rojo tivo unha activa participación como membro da Comisión de Comercio primeiro e de Facenda despois, ademáis de rexistar varias proposicións, como a presentada o 9 de xullo de 1823 para lograr a rebaixa de contribucións do Concello de Pontedeume -en resposta, sen dúbida, á petición feita por este mesmo Concello ante as Cortes o 9 de abril de 1822- ou a iniciativa exposta cos deputados Muro e Marau, en maio deste mesmo ano, para suprimir as pensións de que gozaban antigos altos cargos vinculados á represión dos liberais.

Unha primeira proposición presentada ás Cortes o 9 de marzo de 1822 denunciaba a persistencia en Galicia do cobro de rendas que non tiñan orixe na propiedade, senón nas antigas prestacións señoriais. A iniciativa, que non ía destinada só aos labregos, senón tamén aos propietarios, respondía á defensa dos intereses dunha burguesía que, coma él, estaba a beneficiarse da adquisición de bens procedentes da desamortización eclesiástica.

“En atención á que algunas de las provincias de la Península, y particularmente en la mía de Galicia, están pagando los labradores á sugetos que lo exigen por costumbre antigua ó moderna, el tercio ó cuarto del fruto de la totalidad de su cosecha, sin otro título que porque dicen les corresponde, ruego al Congreso derogue semejante abuso, por ser contrario á la prosperidad de la agricultura, á menos que los llamados poseedores presenten

76. José Pumarejo, Vicente Rey, Andrés Rojo del Cañizal, Domingo Somoza, José Francisco Pedrálvez, Ramón Lamas Menendez, José Alcalde, Joaquín Núñez Falcón, Domingo Cortés, Fernando Saravia, Francisco Enríquez, Manuel Llorente, José Rafael Fernández Cid e José Taboada y Mondragón. Diario de Sesiones de las Cortes, 24 de febreiro de 1822.

77. VALÍN, A., *Galicia y la Masonería en el siglo XIX*, op. cit.

78. As Cortes tamén tiveron que facer fronte ao movemento emancipador nas colonias americanas.

79. BARREIRO FERNÁNDEZ, J. R., *Parlamentarios de Galicia*, op. cit.

D.^o José Francisco González, D.^o Ramón Lamas y
 Alencarez, D.^o José Alcázar, D.^o José Santiago
 Alaro, D.^o Joaquín Muñoz Saldaña, D.^o Domingo
 Ariza, D.^o Fernando Sánchez, D.^o Francisco Corri-
 quez, D.^o Manuel Florent, D.^o José Rafael Fer-
 nández C. D.^o José Tejada Rodríguez, y D.^o Jo-
 aquín Paríto para propietarios, y para suplentes,
 los Señores D.^o José Alvar, D.^o Antonio José
 Alcázar, D.^o Andrés Florent, D.^o José Florent
 Alvarado, y D.^o José Tejedo y Saiguina, como
 resulta del acta antecedente y firmada por los
 Señores D.^o Manuel de Lara Presidente, y electo-
 res, D.^o José Alvar y Saiguina, D.^o Juan Pérez, D.^o
 Juan García Fernández, D.^o Miguel Amor y Castro,
 el Excmo. Sr. D.^o Francisco Tejada, D.^o José
 Piñera y Gil, D.^o José Alvar, D.^o José Estan-
 ción y Verdía, D.^o Ramón Corriquez, D.^o Andrés
 Rojas el Cabraal, D.^o Juan Antonio Cardemil, D.^o Jo-
 sé José y Rodríguez, D.^o Francisco Alvar, D.^o
 Juan Antonio de la Sosa, D.^o Alberto Franco, D.^o Vi-
 ctoria de Arce, D.^o José Gabriel Sánchez, D.^o Fer-
 nando Alvarado, D.^o Francisco Navier Parente y
 Araya, D.^o José Alcázar, D.^o Francisco Ferro
 Caaveiro, D.^o José Tejedo y Saiguina, D.^o Jo-
 sé Amil y Lipina, D.^o Juan Rojas Canoso, D.^o
 Bernardo Rojas, D.^o Fernando Sánchez, D.^o
 Pedro Martínez Larada, D.^o Juan Ignacio Caspeira

*á los legítimos dueños de tierras y montes los correspondientes documentos de propiedad, por los cuales hagan ver son legítimos dueños; y mientras así no se verifique, que bajo ningún pretexto de posesión ú otro intenten cobrar cosa ninguna, no solo á los labradores, sino también á los dueños de las tierras, pues de ello depende en mucha parte la felicidad y prosperidad de aquella provincia*⁸⁰.

O 1 de abril de 1822 a comisión de Comercio, da que forma parte, da conta dun ditame onde critica o abandono no que se atopa o comercio marítimo e a ameaza que supuña para o mesmo as accións dos corsarios, urxindo ao goberno a dispoñer os medios para garantir a seguridade na navegación e atender ás necesidades económicas da mariña, reforzando a flota. Rojo expuso ante a Cámara a situación de especial dificultade que atravesaba a navegación en Galicia:

*“Leído este dictámen, dijo el Sr. Rojo que la situación de los buques españoles en las costas de Galicia era la más lamentable, pues que en estos últimos días habían sido apresados varios de ellos á la vista de tierra, sin haber podido ser socorridos; y así que se hacía preciso poner un remedio pronto y eficaz á mal tan grave*⁸¹”.

Ao longo de 1822 incrementase a tensión política. A ameaza das partidas realistas, alentadas pola Rexencia de Urgel, só atopou resposta efectiva por parte do xeneral Mina en Catalunya. O descrédito do terceiro goberno do Trienio, o Ministerio moderado de Martínez de la Rosa, provocou a súa substitución polo rei en xullo e a elección dun gabinete exaltado. Mentres tanto, proseguían as negociacións secretas de Fernando VII coas potencias da Cuádruple Alianza, que culminan en novembro deste mesmo ano cando, reunidas no Congreso de Verona, deciden intervir en España para poñer fin ao réxime liberal. E o 7 de abril de 1823 o Exército dos Cen Mil Fillos de San Luis cruza o Bidasoa.

En marzo, e ante a proximidade do exército francés, as Cortes deciden o traslado a Sevilla. O rei, reacio, é obrigado a acompañalas. O avance francés cara a Madrid obriga a un novo traslado a Cádiz en xuño, e, ante a negativa do rei, as Cortes aproban a suspensión nas súas funcións alegando “delirio momentáneo”⁸².

A toma de Cádiz polas tropas francesas supón o fin da experiencia liberal. Na cidade da Coruña, último reducto dos liberais, a resistencia prolóngase durante unhas semanas máis.

80. Diario de Sesiones, 9 de marzo de 1822

81. Diario de Sesiones, 1 de abril de 1822

82. Diario de Sesiones, 11 de xuño de 1823

A pesar das promesas de perdón do monarca, a maquinaria represiva púsoxe en marcha de novo. Os liberais que poideron fuxir retomaron o camiño do exilio. Os que quedaron sufriron penas capitais ou foron condenados con longas sentenzas de cárcere, como Andrés Rojo, que estivo na prisión de Cádiz desde outubro de 1823 ata a amnistía de 1832.

En Galicia, rematado o asedio da Coruña, o restablecemento do absolutismo contou coa eficaz colaboración do arcebispo frei Rafael de Vélez e do novo Capitán Xeral, Nazario Eguía, que iniciou unha feroz persecución contra os liberais, o cal lle valeu ser obxecto en 1829 do primeiro atentado coñecido cunha carta bomba.

A morte de Fernando VII en 1833 abre un proceso político de cambio que conducirá finalmente á instauración do liberalismo durante o período de Rexencias (1833-1843). A resposta por parte dos sectores máis reaccionarios non tardaría en chegar co estalido da primeira guerra carlista (1833-1839).

OS ÚLTIMOS ANOS

Estando Andrés Rojo no cárcere, en abril de 1829, morría a súa muller Josefa Rojo⁸³. Pouco tempo despois da súa saída de prisión contraía de novo matrimonio con Antonia Zaín Puget, procedente dunha familia da burguesía catalana e de quen se separou en 1847⁸⁴. Josefa deixaba tres fillos do seu matrimonio con Andrés: José, María e Josefa Antonia.

Cos liberais de novo no poder Andrés Rojo foi novamente recompensado co nomeamento de Intendente. En 1838, aprobada a nova división administrativa, estivo destinado en Lugo e en 1841 en Pontevedra.

De volta a Galicia, Rojo estableceu co avogado José Vázquez Bugueiro unha estreita relación política, que acabará selada co matrimonio de José coa súa filla Josefa Antonia. José Vázquez, orixinario de Meá (Mugarodos) e afincado en Pontedeume, foi rexedor primeiro da vila e subteniente da Milicia en 1835 e alcalde primeiro en 1838. A súa carreira política afiánzase en 1839 coa elección como deputado suplente, obtendo por fin a acta de deputado en 1843 e logo durante o Bienio Progresista (1854-1856). Él e Andrés Rojo serán as cabezas visíbeis da agrupación progresista en Pontedeume⁸⁵. En 1840 Andrés Rojo e José Vázquez firman un manifesto no que secundaban o alzamento

83. BLANCO REY, M., *Andrés Rojo, un personaje del siglo XIX vinculado a Arteixo*. op. cit.

84. Ilustre Colegio Notarial de La Coruña. Reg./Protoc. N° 87-99, 1858.

85. BARREIRO, X.R., *Parlamentarios de Galicia*, op. cit.

do xeneral Espartero contra a rexenta María Cristina, movemento que contou con respaldo en Pontedeume e nas vilas da comarca⁸⁶. Pero a deriva autoritaria de Espartero, convertido en rexente en 1840, irá afastando a José Vázquez do bando esparterista para aproximarse ás filas do progresismo que desde a Coruña lidera Vicente Alsina. De feito, en 1843 opúxose á política do rexente, formando parte da xunta local constituída en Carballo, onde exercía como xuíz⁸⁷. O seu fillo, Constantino Vázquez Rojo, neto de Andrés, foi tamén avogado e, continuando a tradición familiar, figurou nas filas do progresismo, participando na revolución de setembro de 1868 como membro da Xunta Revolucionaria da Coruña. Foi tamén deputado provincial, gobernador civil da Coruña en 1872 e, ese mesmo ano, deputado polo distrito de Cambados.

O fillo de Andrés Rojo, José Rojo del Cañizal⁸⁸, herdeiro das propiedades que o seu pai tiña en Arteixo, convertiuse en alcalde desta vila entre 1869 e 1871, cargo no que lle sucederá, á su vez, o seu fillo Andrés. De profesión militar, combatiu durante a guerra carlista ás ordes do xeneral Espartero, e tomou parte no alzamento progresista de 1854

AVISO

A LOS DEUDORES DE D. JUAN DE DIOS ROJO.

Se advierte á todos los caseros, colonos y mas personas que paguen renta correspondiente á la herencia del difunto D. Juan de Dios Rojo, asi como á los deudores del comercio que ha sido de su pertenencia y que regentó en la Villa de Puentedeume D. Clemente Otero, D. Ignacio Barros y hoy lo hace por medio de dependiente ó encargado D. Andres Rojo del Cañizal, no satisfagan cosa alguna á este ni menos á sus encargados ó dependientes sean cualesquiera, asi como tampoco á Doña Carmen Ochoa ni otra persona, hasta que se decida el pleito que sobre la misma herencia entabló el Señor D. José Vazquez Bugueiro, ó la autoridad competente por medio de Escribano público lo ordene y señale á quien han de pagar, mediante está mandado retenga cada uno en su poder lo que adeude y á casi todos hecho saber.

El que guste informarse mejor, puede acercarse en la Coruña escribanía de número de D. Ramon Fernandez; y en Puentedeume en la de D. Juan Sanchez, pues de lo contrario, si contraviniesen lo que está prevenido por las autoridades, los parará el perjuicio que haya lugar.

Pleito de José Vázquez

86. COUCEIRO FREIJOMIL, A., *Historia de Puentedeume y su comarca*, Pontedeume, 1944

87. BARREIRO FERNÁNDEZ, X.R., *Historia de Galicia. Idade contemporánea*, T.IV, Vigo, 1981

88. En realidade os seus apelidos eran Rojo del Cañizal y Rojo, v. Blanco Rey, M. *Andrés Rojo, un personaje del siglo XIX vinculado a Arteixo*. op. cit

como membro da Xunta de Salvación de Pontevedra, cidade onde estaba destinado como comandante da praza.

Os últimos anos de Andrés Rojo veñen marcados polas disputas familiares orixinas polo reparto da herdanza. Os intentos de Andrés Rojo de seguir mantendo o control sobre o patrimonio familiar, despois da morte da súa muller, da súa filla Josefa (1836) e dos seus cuñados Juan de Dios Rojo e Clemente Otero, sumiu á familia nunha serie de longos e penosos pleitos. Remiso a ceder os bens que por dereito pertencen aos sus fillos e sobriños, Andrés Rojo seguirá xestionando o capital a través de varias sociedades. As disputas pola herdanza de Josefa e o seu irmán Juan de Dios envelenaron as relacións de Andrés con José Vázquez e tamén co seu sobriño José Otero:

“Y después de haber reconocido y llevado con poder todo cuanto contratáramos más 50.000 reales en deudas (...) malos consejos nos comprometieron a un costoso pleito que siguió hasta 28-2-1856 en que pude transigirlo amistosamente con su viuda Carmen Noya” [muller do seu sobriño José Otero]⁸⁹.

No seu testamento Adrés nomea como herdeiros universais aos seus fillos José e María e aos seus netos, Constantino e Cristina Vázquez Rojo, fillos de Josefa e José Vázquez, que recibiron *“todo el capital que hoy existe en dicha villa de Puente deume y su partido y se denomina de Comercio”*. E consciente do dano provocado polas desavenencias xeradas pola herdanza, recoméndalles:

*“... a todos los cuales ruego encarecidamente (...) procuren evitar todo motivo de litigio entre una familia desgraciadamente trabajada ya por cuestiones judiciales, apartando de sí los tistes resultados que suelen ser su consecuencia”*⁹⁰.

BIBLIOGRAFÍA

- ALCALÁ GALIANO, A., *Memorias de D. Antonio Alcalá Galiano [Recurso electrónico] / publicadas por su hijo*, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2005
- ALONSO ÁLVAREZ, L., *Comercio colonial y crisis del Antiguo Régimen en Galicia (1778-1818)*, Santiago, 1986
- ARTOLA, M., *La España de Fernando VII. Historia de España dirigida por R. Menéndez Pidal*, vol. XXVI, Madrid, 1968

89. Ilustre Colegio Notarial de La Coruña. Reg./Protoc. N° 87-99, 1858 Protoc. N° 1697/1860

90. BLANCO REY, M., *Andrés Rojo, un personaje del siglo XIX vinculado a Arteixo*.op. cit

- BARREIRO FERNÁNDEZ, X. R., *Liberales y absolutistas*, Vigo, 1982
 “Os primeiros liberais galegos”, en *Revista Grial*, T. 19, nº 74, 1981
Historia de la ciudad de A Coruña, A Coruña, 1996
Historia de Galicia. Idade contemporánea, Vigo, 1981
Parlamentarios de Galicia. Biografías de deputados e senadores (1810-2003), Santiago de Compostela, 2003
O liberalismo coruñés: a segunda xeración (1823-1846), Discurso lido na recepción pública do 14 de febreiro de 1997 e resposta de Don Xesús Alonso Montero
- BARTHÉLEMY, R. G., *El “Marquesito” Juan Díaz Porlier, General que fue de los Ejércitos Nacionales (1788-1815)*, Santiago de Compostela, Vol. I e II, 1995
- BLANCO REY, M., “Andrés Rojo, un personaje del siglo XIX vinculado a Arteixo”. *El Ideal Gallego*, 3-6-1997
- BORROW, G., *La Biblia en España: los viajes, aventuras y prisiones de un inglés en su intento de difundir las Escrituras por la Península Ibérica*, Barcelona, 2001
- CARBALLAL LUGRÍS, J., *Economía y conflicto. La logística de la Guerrilla y el Pronunciamiento: Porlier, 1808-1815*, 1995.
- COMELLAS, L., *Los primeros pronunciamientos en España*, Madrid, 1958
- CORNIDE SAAVEDRA, J. (1774): *Memoria sobre la pesca de la sardina en las costas de Galicia*, Madrid.
- COUCEIRO FREIJOMIL, A., *Historia de Puentedeume y su comarca*, Pontedeume, 1944
Diccionario bio-bibliográfico de escritores, vol III, Santiago, 1953
- ESTEBAN, J., *El Madrid liberal*, Madrid, 1984
- FONTANA, J., *La quiebra de la monarquía absoluta (1814-1820)*, Barcelona, 1987
- GIL NOVALES, A., *Las sociedades patrióticas: las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*, Madrid, 1975
- GONZÁLEZ LÓPEZ, E., *El águila desplumada*, Vigo, 1977
Entre el Antiguo y Nuevo Régimen: absolutistas y liberales. El reinado de Fernando VII en Galicia, Sada, 1981.
- LÓPEZ, A., *La imprenta en Galicia: siglos XV-XVIII*, Madrid, 1953
Memorias del General D. Francisco Espoz y Mina, Madrid, 1858
- LLORÉNS, V., *Liberales y románticos. Una emigración española en Inglaterra, 1823-1834*, Madrid, 1968
- TETTAMANCY GASTÓN, F., *Apuntes para la Historia Comercial de La Coruña*, A Coruña, 1994
- VALÍN, A., *Galicia y la masonería en el siglo XIX*, Sada, 1991.
- VEGA MARTÍNEZ, Juana de, Condesa de Espoz y Mina, (1805-1872), *Los Vega: memorias íntimas de Juana de Vega, Condesa de Espoz y Mina (Coruña, 1805-1872)* / edición de José Antonio Durán, A Coruña, 2006
- VILAR RODRÍGUEZ, M., *Éxito y ocaso de una saga de negociantes catalanes en Galicia: la casa de comercio Francisco Ferrer y Albá (1750-1860)*, A Coruña, 2006.